

Stilska izražajna sredstva u poeziji turskog književnog pokreta *Prvi novi*

Merima Grabčanović i Melinda Botalić

Univerzitet u Tuzli – Filozofski fakultet

merima.grabcanovic@untz.ba; melindabotalic@gmail.com

Sažetak

U ovome radu će se govoriti o stilskim izražajnim sredstvima odnosno figurama koje su prisutne u pjesmama turskog književnog pokreta *Prvi novi*. Rad će se, također, dotaknuti i ideje koju su pjesnici, pripadnici ovog pokreta, zastupali u svom manifestu. Bit će riječi i o okolnostima nastanka ovog književnog pokreta kao i o faktorima koji su doprinijeli da zauzme izuzetno važno mjesto na turskoj književnoj sceni. U kontekstu ovog rada koristit ćemo se dostignućima opće stilistike kako bismo opisali sredstva i postupke jezičkog izražavanja karakteristične za poeziju pjesnika pokreta *Prvi novi*.

Ključne riječi: stilska izražajna sredstva, turska književnost, pokret *Prvi novi*

Uvod

Književni pravac *Prvi novi* (tur. *Birinci Yeni*) nastao je u 20. stoljeću kada se na turskoj književnoj sceni pojavila grupa autora koja je unijela značajne promjene u tursku poeziju i odlučila progovoriti o svakodnevnom životu običnoga čovjeka. Začetnici ovog pokreta bili su Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu i Melih Cevdet Anday. Osim što je unijela novinu u tursku književnost, poezija ova tri pjesnika, izazvala je brojne i burne reakcije u ondašnjim književnim krugovima. Trebalo je vremena i književnoj kritici da se navikne na njihov izraz, ali i samim pjesnicima da se usaglase i usmjere strujanje stihova u jedan zajednički tok.

Svoje prve pjesme objavili su u časopisu *Varlik (Postojanje)*, 15. septembra 1937. godine. Nakon toga, 1941. godine, izdaju zajedničku zbirku pjesama pod okriljem pokreta *Prvi novi*. Predgovor zbirke nosio je jasnu poruku “srušiti sve što je iz stare književnosti”. To je značilo da će njihova poezija biti pisana bez metra i rime, što je do tada bilo nezamislivo.

Sama stilistika kao posebna naučna disciplina, intenzivnije se počela razvijati tek početkom 20. stoljeća. Međutim, nije uvijek jednostavno otkriti ni predmet stilistike, ni njene sastavnice, ali danas postoji pojmovni aparat, raznorodna metodologija i čitav niz stilističkih škola koje pokazuju da je stilistika legitimna lingvistička disciplina koja je već ostvarila značajne rezultate (Katnić-Bakaršić 2001: 41). Moderna stilistika je “*ars inveniendi* (umijeće iznalaženja) izražajnih sredstava i stilističkih postupaka u individualnome stilu koji je redovno deautomatiziran, a često i devijantan u odnosu na prihvaćeni standard oličen u jezičnoj normi” (Pranjić 1998: 33). Brojni pokušaji definiranja stilistike, kao i područja koje ona obuhvata u biti se svode na zaključak da se ona nalazi na križanju jezika i književnosti.

Pojam figurativnosti koji se veže uz književnoumjetnički stil, javlja se kao važan dio tekstova čija je funkcija prije svega argumentativna, ubjeđivačka (usp. Katnić-Bakaršić 1999: 119). Razvrstavanje stilskih figura složen je proces, te su se u prošlosti smjenjivali različiti retorički, književnohistorijski i stilistički pristupi klasifikaciji stilskih figura.

Ono što treba naglasiti jeste da je poezija pisana prije pojave pokreta *Prvi novi* imala određena pravila pisanja i sebi svojstven stil, o čemu će u daljem tekstu biti više riječi. S tim pokretom pojavio se i novi stil u pisanju poezije, a stilske figure koje su autori koristili dale su njihovoj poeziji nesvakidašnju umjetničku izražajnost. Stilska izražajna sredstva koja su pjesnici koristili služila su da naglase dotad zanemareno, zapostavljeno i “bezvrijedno”, čime su u svojim poetskim tekstovima dali čvršću, formaliziranu strukturu stihu.

Turska književna scena do pojave pokreta *Prvi novi*

Nastankom Republike Turske, turska književnost nastavila se razvijati na temeljima književnog pokreta poznatog kao *Nacionalna književnost*. Osnovne karakteristike nacionalne književnosti bili su jednostavni, narodni jezik, kao i forma metra, a što se tematike tiče, ona se najviše ticala domovine i nacionalnog ponosa. Proglas Republike Turske donio je jake turbulencije na svim poljima, pa tako i u književnosti. Nastala su razna književna previranja među kojima se najviše ističu odstupanja od tradicionalnih pjesničkih izričaja. Međutim, niko nije iskazao tako duboku želju za promjenama i radikalnijim reformama, kao pripadnici pokreta *Prvi novi*.

Pokret *Nacionalne književnosti* nastao je u prilično nezavidnoj političkoj, društvenoj i ekonomskoj atmosferi, sve pod utjecajem reformi koje su se dešavale unutar zemlje. Naime, uz pojavu pokreta *Prvi novi*, vezuju se i rasprave koje su se vodile u književnim krugovima, a ticale su se izmjene metra (*hece i aruz*) kojim se pisalo do tada. To je ponukalo ova tri pjesnika da usaglasе svoje zamisli i usmjere ih ka zajedničkom cilju. Pokret *Prvi novi* nastao je u vrijeme kada je većina turskih pisaca tragala za drugačijim poetskim izričajem od dotadašnjeg.

Nastanak pokreta komentarisali su i sami pjesnici: “U nama je vladala čežnja za drugačijom, potpuno drugačijom poezijom. Ja sam napisao novu pjesmu, ali nemam hrabrosti da je pročitam Orhanu, jer nema ni metar, ni rimu, a uz to je i kratka, tek nekoliko stihova. Zove se *Saksije* (...) U jednom momentu se odvažim i čitam. Orhan se ne oduševljava lahko. Oduševio se. Gle čuda! I on iz džepa vadi pjesmu od četiri stiha. Zove se *Leptir*. Preveo je pjesmu Roberta Radigueta. Ovaj se put ja oduševljavam. Grlimo se. Znamo da smo napravili prvi korak ka potpuno drugačijoj poeziji. U naredna tri-četiri dana pišemo pregršt takvih pjesama” (Özcan 2005: 28).

Glavni cilj ovih pjesnika bio je da se svojom poezijom predstavе kao stranci, što je jedno od značenja riječi *garip*¹ - “stranac, čudan, neobičan” (Đinđić i dr. 1997: 380) te su pažnju čitatelja nastojali privući upravo

¹ “Jednog dana došao je Orhan i rekao da izdaje jednu knjigu. Nikako nije mogao za tu knjigu da pronađe ime. Naziv koji je htio dati je *Tahattur*. Međutim, kako je razgovor trajao, na nagovor prijatelja Cahita Yamaça, dok su govorili stranac, čudak, čuda, garip...

svojom začudnom i neobičnom poezijom. Ono što odlikuje njihovu poeziju jest jednostavan, prirodan i razumljiv jezik kojim su pisali.

Pokret *Prvi novi* trajao je do 1950. godine, a zahvaljujući njemu nastavila se pisati drugačija i slobodnija poezija, u potpunosti bez rime i metra, koja je progovarala o životnim nedaćama “malog čovjeka”.

Stilska izražajna sredstva u poeziji

Stilska izražajna sredstva ne samo da će djelo estetski uljepšati, nego će naglasiti i emocionalnu dimenziju koju je pisac namjeravao istaknuti. Razvojem stilističke misli razlikovali su se načini njenog poimanja. Još od antičkog doba književnici su koristili različita stilska sredstva kako bi ukrasili svoje govore. Riječ stil vodi porijeklo do latinske riječi *stilus* – što je označavalo vrstu pisaljke. Kasnije, ta je riječ počela označavati lijep način pisanja, odnosno “dobar način pismenog izražavanja u prozi (Vrsaljko 2010: 410). Općenito pojašnjenje ove imenice bilo bi da je to način na koji nešto radimo, a u jeziku način na koji nešto iskazujemo. Iako je ova imenica sastavni dio svakodnevnog komunikacije, naprimjer – stil života, stil uređenja, umjetnički stil itd., ona se najviše vezuje za umjetnost. Stil u jeziku bio bi način izražavanja određenog sadržaja, tačnije, različiti načini izražavanja istog sadržaja (Katnić-Bakaršić 1999: 10). Prilikom oblikovanja književnog teksta, način odabira jezičkih sredstava kreira stil pisca ili pjesnika. Stilska izražajna sredstva koriste se, prije svega, kako bi se skrenula pažnja na sam jezik, odnosno građu na temelju koje nastaje književno djelo. Njihovom upotrebom riječi dobiju drugačija, prenesena značenja. Stilske figure nisu svojstvene svakodnevnom govoru, objašnjava Solar, ističući da su one “utvrđeni načini izražavanja koji se mogu izdvojiti i posebno označiti zahvaljujući svom odstupanju od uobičajenog načina govora” (Solar 1997: 61).

Prema stilistici, lingvističkoj disciplini koja proučava stil, stilska izražajna sredstva mogu se podijeliti u četiri osnovne skupine – 1. glasovne

zastali su kod riječi *garip*. To je bio naziv za Orhanovu knjigu. *Garip* ne znači samo neobičan, čudan, nego i stranac, usamljenik.” (Sazyek, 2006: 525)

figure, 2. figure riječi – tropi, 3. figure misli i 4. figure konstrukcije (usp. Solar 1997: 63, Bagić 2012: 11) . Budući da su stilske figure slojevite, moguće ih je klasificirati i na jezičkom nivou – 1. fonetsko-fonološke, 2. sintaksičke, 4. semantičke (Katnić-Bakaršić 1999: 111). Stilistika kao nauka koja se bavi analiziranjem jezičkih pojava u jeziku, zauzima posebno mjesto ne samo u književnosti, nego i u jeziku. Stilska sredstva u djelu, pored estetskih, imaju mnogo drugih funkcija. Ona odstupaju od uobičajenog načina izražavanja (usp. Solar 2005: 72).

Stilska izražajna sredstva u poeziji pokreta *Prvi novi*

Stil je fenomen jezičkog umjetničkog djela, te nam se kao takav otkriva s raznih aspekata i ako bismo ga tumačili jednoznačno, to bi bilo izuzetno nedostatno. Tumačeći ga s aspekta autora, u stilu ćemo tražiti izraz njegove osobnosti, njegove individualnosti, izborom određenih jezičnih sredstava (fonetskih, morfoloških, sintaktičkih, leksičkih itd. (usp. Božanić 1992: 81).

Potreba, između ostalog, i za dodatnim uljepšavanjem nekog književnog djela pokazuje ne samo spretnost pisca ili pjesnika, nego na njegovu predanost i želju da čitaocu ponudi nešto novo, nešto drugačije.

Jasno je da ovaj rad ne može ponuditi sve aspekte koji su važni za proučavanje stilističkih sredstava u poeziji turskog pokreta *Prvi novi*, no mi ćemo nastojati da ukratko izdvojimo one aspekte pjesničkog stila koji privlače pažnju svojom osobenošću u odnosu na neke druge pjesničke stilove. Ovo istraživanje stavilo je u drugi plan stilske figure koje se tiču leksičke razine, odnosno stilske figure u užem smislu kao što su epitet, personifikacija, metafora i sl. U prvom planu ostale su tri skupine stilskih sredstava: glasovne figure, figure misli i figure konstrukcije.

Stilske figure su, po mišljenju predvodnika pokreta *Prvi novi*, produkt nametnutih i iz stare poezije naslijeđenih pravila, te su oni nastojali eliminisati tradicionalne sprege sa “nove” poezije koje su pjesniku ograničavale slobodu izražavanja. Ipak, njihova poezija nije toga lišena, što ćemo u nastavku ovog rada i nastojati predložiti.

Pitanje stilskih izražajnih sredstava, odnosno figura, kod Orhana Velija jasno je definisano, a temelji se na tome da smatra da figure čovjeka i njegovu okolinu udaljavaju od prirode i stvarnosti i to na vrlo izvještačen način, gdje posebno naglašava da su i stilske figure, zapravo, proizvod nametnutih pravila. Veli na vrlo ironičan način iznosi svoje mišljenje o ovoj temi: “Došao je jedan čovjek i napisao jednu pjesmu. U toj pjesmi je nešto uporedio sa nečim drugim. Poslije njega je na svijet došao i neki mudrac te rekao ‘ono što je taj i taj pjesnik napisao naziva se metafora’. Nakon toga je neki drugi pjesnik napisao nešto drugo. A neki drugi mudrac je rekao ‘ovo se naziva hiperbola’. I na taj način proizišle su mnoge stilske vrste i sve su dobile ime.” (Sazyek 2006: 177). Ipak, u njihovim pjesmama primjetne su stilske figure o kojima će više riječi biti u nastavku teksta.

Glasovne figure/figure dikcije u poeziji pokreta *Prvi novi*

Prema ranije navedenoj podjeli stilskih figura, najprije ćemo govoriti o *figurama dikcije*, kako ih Bagić naziva u svom *Rječniku stilskih figura* (usp. Bagić 2012: 13). To su figure u kojima se ponavljaju određeni glasovi, riječi ili sintagme kako bi se naglasilo značenje jezičkog izraza.

a) *Anafora*

Na sintaksičkoj razini posebno su karakteristične figure ponavljanja kao što su *anafora*, *simploha* i druge. *Anafora* je stilsko sredstvo ponavljanja riječi na početku dva ili više stihova, odnosno, “višestruko pojavljivanje istih jezičkih jedinica” (Bagić 2012: 255).

Jedna od pjesama Orhana Velija Kanika u kojoj se riječ ili grupa riječi ponavlja na početku stiha – što predstavlja *anaforu* – je i pjesma “**Zar sam ja to zaljubljen?**” (*Sevdaya mı Tutuldum?*). U ovoj pjesmi ujedno prepoznamo *retoričko pitanje*, stilsko sredstvo gdje pjesnik postavlja pitanja, a odgovore zapravo i ne očekuje jer su prilično jasni.

*Zar sam i ja trebao razmišljati, (Benim de mi düşüncelerim olacaktı,
Zar sam i ja trebao imati ovako besane noći,
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım,*

Zar sam trebao postati ovako tih, bez glasa?

Sessiz, sedasız mı olacaktım böyle?

Toliko da ne bih tražio

Çok sevdiğim salatayı bile

Çak ni najdražu salatu?

Aramaz mı olacaktım?

Zar je trebalo da postanem ovakav? Ben böyle mi olacaktım?)²

Anafora je vidljiva i u pjesmi “Kako je lijepo” (*Ne kadar Güzel*), u kojoj se riječ “kako” (tur. *ne kadar*) ponavlja četiri puta, čime pjesnik nastoji istaći svu ljepotu koja ga okružuje i na taj način slavi život.

Kako je lijepa boja potoka;

(Çayın rengi ne kadar güzel;

U jutra rana;

Sabah, sabah;

Pod vedrim nebom.

Açık havada.

Kako je lijepo nebo vedro!

Hava ne kadar güzel!

Kako lijep dječak!

Oğlan çocuk ne kadar güzel!

Kako lijep potok!

Çay ne kadar güzel!)

Anaforu susrećemo i u pjesmi koja nosi naziv “**Moje oči**” (*Gözlerim*) u kojoj se sintagma “moje oči”, također, ponavlja četiri puta na početku stiha što cijeloj pjesmi daje dramatičan ton.

Moje oči.

Gözlerim.

Moje oči, gdje li su?

Gözlerim nerde?

Đavo ih je uzeo, odnio;

Şeytan aldı, götürdü;

Ne mogavši prodati, vratio.

Satamadan getirdi.

Moje oči,

Gözlerim,

Moje oči, gdje li su?

Gözlerim nerde?

b) Simploha

Spajanjem dvije stilske glasovne figure, *anafore* i *epifore*, nastaje *simploha*. *Simploha* označava “uzastopno ponavljanje riječi ili skupine riječi na početku stiha ili rečenice ujedinjeno s uzastopnim ponavljanjem koje druge riječi ili skupine riječi na kraju stiha ili rečenice” (Bagić 2012: 303).

² Prijevod svih pjesama načinjen je za potrebe ovog rada.

Simpluhu susrećemo u pjesmi pod nazivom “Stablo” (*Ağaç*). Dakle, određene se riječi odnosno grupe riječi ponavljaju na početku i na kraju stiha, a riječ *kamen* (tur. *taş*) u prva tri stiha nalazi se na kraju, a u zadnja dva na početku.

<i>Na stablo bacih jedan kamen;</i>	<i>Ağaca bir taş attım;</i>
<i>Ne pade moj kamen,</i>	<i>Düşmedi taşım,</i>
<i>Ne pade moj kamen.</i>	<i>Düşmedi taşım.</i>
<i>Moj kamen pojelo je stablo;</i>	<i>Taşımı ağaç yedi;</i>
<i>Svoj kamen hoću,</i>	<i>Taşımı isterim,</i>
<i>Svoj kamen hoću!</i>	<i>Taşımı isterim!</i>

Figure misli u poeziji pokreta *Prvi novi*

Ova vrsta figura predstavlja poseban stilski ukras. Stilske figure iz ove skupine odnose se na preneseno značenje riječi. Prema Bagiću, figura misli je “pretjerivanje u tonu ili izrazu kojim govornik naglašava pojedine riječi, misli ili osjećaje; sredstvo kojim se nastoji svidjeti publici ili je ganuti. Govorna usiljenost, kićenost.” (Bagić 2012: 94). Iz ove stilske skupine prisutne su *antiteza*, *ironija*, *parodija* i *sarkazam*.

a) *Antiteza*

Stilska figura koja govori o suprotnosti jeste *antiteza* a predstavlja izražavanje suprotnosti u iskazu povezivanjem dviju riječi, sintagmi ili rečenica suprotnog značenja (Bagić 2012: 65).

Po zastupljenosti najznačajnije mjesto pripada *antitezi* koja se kao stilska figura proteže kroz poeziju pokreta *Prvi novi* tijekom cijelog njihovog djelovanja. Može se reći da su ovu tehniku u turskoj poeziji, a u cilju iskazivanja oprečnosti između značenja i samog opisa, po prvi puta upotrijebili “novi” pjesnici, želeći na što efektniji način opjevati pojedine teme iz svog okruženja.

Ovom stilskom figurom služili su se na dva načina: ili unutar samog stiha, iskazujući na taj način unutarnja previranja i preispitivanja samog junaka pjesme, ili su antitezu iznosili u zadnjem stihu.

Upotreba ove stilske figure koja se zasniva na opreci odnosno suprotnosti, u njihovim pjesmama zauzela je svoje mjesto kako bi naglasila kontrast među osjećajima iznesenim u stihovima i na taj način u čitaocu izazvala različite ili čak oprečne emocije. Jedan od najvjernijih primjera antiteze u poeziji ovog pokreta jeste pjesma “Pismo mrtvog prijatelja” (“Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup”) koja svojom sadržinom predstavlja jedan paradoks.

- (I) *Živim kao i ranije,
Šetam i razmišljam...
Jedino što na brodove i u vozove ulazim bez karte.
Bez cjenkanja trgujem
U svojoj kući noći provodim, spokojan.*
- (II) *(Još da mogu u dosadi prozor otvoriti)
Ponekad poželim počesati glavu,
Ubrati cvijet,
Stisnuti ruku.*
- (I) *Eskisi gibi yaşıyorum,
Gezerek, düşünerek..
Yalnız biletsiz biniyorum vapura, trene.
Pazarlıksız alış veriş yapıyorum.
Geceleri evimdeyim, rahatım yerinde.*
- (II) *(Bir de sıkılınca pencereyi açabilsem)
Ve başımı kaşımak, çiçek koparmak,
El sıkmak istiyorum arada bir.)*

U ovoj je pjesmi Melih Cevdet, koristeći se *antitezom*, nastojao naglasiti veliki kontrast između života i smrti. Ova pjesma u prvom dijelu govori o mrtvom čovjeku koji “živi” u svijetu živih, dok u drugom pjesnik naglašava lišenost tog čovjeka najobičnijih stvari kojima za života, najvjerojatnije, nije pridavao nikakav značaj. Stvari koje svi uzimamo “zdravo za gotovo” poput češanja glave, kidanja cvijeća, stiska ruke, u pjesmi nas podsjećaju na važnost tijela kojeg posjedujemo, što stoji u oprečnosti sa

prvim dijelom pjesme. Izraz koji je nesputan, koji nam u svijest priziva asocijacije, briše granice između privida zbilje i njene suštine. Neovisno o bilo kakvim vrstama ograničenja, izuzev međusobnog odnosa znakova, značenja riječi se konstruiraju prema autonomnim pravilima, što vidimo i na datim primjerima.

Osim u ovoj pjesmi, *antiteza* kao stilsko izražajno sredstvo prisutna je i u njegovim pjesmama koje nose naslove “Laž” (*Yalan*), “Utjeha” (*Teselli*), “Siroti Etem” (*Zavallı Etem*) i drugima. *Antiteza* zauzima važno mjesto i u pjesmama Oktaya Rifata. Susrećemo je u pjesmama “Zvijezde” (*Yıldızlar*), “Lasta” (*Kırlangıç*), “Jedna žena” (*Bir Kadın*), “Crni Ahmet” (*Karaca Ahmet*), “Nevjesta” (*Gelin*).

Primjer *antiteze* vidimo i u njegovoj pjesmi “Dijete” (*Çocuk*) u kojoj posljednji stih sadrži neočekivanu oprečnost u odnosu na prethodne.

(I) <i>Ovo dijete će rasti</i>	(I) <i>Bu çocuk büyüür</i>
<i>Bit će poput oca</i>	<i>Babası kadar olur</i>
<i>A poslije, molim lijepo, umire</i>	<i>Ondan sonra efendim ölür</i>

Među pripadnicima pokreta *Prvi novi* antitezu susrećemo u najvećem broju pjesama Orhana Velija. Ovaj trop zastupljen je u mnogim pjesmama tijekom cijelog njegovog umjetničkog djelovanja. Kada su u pitanju njegove pjesme, antiteza se obično nalazi u posljednjem stihu, od kojih je najpoznatiji, moglo bi se čak reći *antologijski stih* “Žao nam je Sulejman-efendije!” (*Yazık oldu Süleyman Efendiye!*) kojim završava njegova pjesma “Zapis na nadgrobnom kamenu” (*Kitabe-i Seng-i Mezar*).

U pjesmi “Nedjeljne večeri” (*Pazar Akşamları*) oprečnost je vidljiva među staležima kojima pripadaju zaljubljeni i njegova voljena, te između osjećaja ljubavi i ponosa.

(I) <i>Sada sam švorc, ali</i>	(I) <i>Şimdi kılıksızım, fakat</i>
<i>Kada dugove vratim,</i>	<i>Borçlarımı ödedikten sonra,</i>
<i>Vjerovatno ću imati i novo</i>	<i>İhtimal bir kat da yeni</i>
<i>odijelo</i>	<i>esvabım olacak</i>
<i>I vjerovatno me ti</i>	<i>Ve ihtimal sen</i>

<i>Opet nećeš voljeti...</i>	<i>Yine beni sevmiyeceksin...</i>
(II) <i>I kada, ipak, u nedjeljnim</i>	(II) <i>Bununla beraber pazar</i>
<i>večerima</i>	<i>akşamları</i>
<i>Dotjeran,</i>	<i>Sizin mahalleden geçerken,</i>
<i>Budem prolazio vašom mahalom</i>	<i>Süslemiş olarak,</i>
<i>Ta ne misliš valjda da ću ti ja</i>	<i>Zannediyor musun ki ben de sana</i>
<i>I dalje pridavati značaj</i>	<i>Şimdiki kadar kıymet vereceğim?</i>

Neke od ostalih pjesama u kojima se koristio ovom stilskom figurom nose naslove “Putovanje” (*Seyahat*), “Pjesme o putovanju” (*Seyahat Üstüne Şiirler*), “Kupujem staro” (*Eskiler Alıyorum*).

b) *Ironija, parodija i sarkazam*

Ironija, parodija i sarkazam stilske su figure koje pripadaju *figurama misli*. *Ironija* govori o suprotnostima onoga što se misli od onoga što se izravno kaže. Ironičar govori posredno ili suprotno od onoga što kani kazati – kori hvaleći, hvali kudeći, prezire diveći se, hini neznanje, svjesno prešućuje ili kaže manje nego što se očekuje. *Ironija* je polifonijska figura diskurza čije funkcioniranje karakterizira razmak između znaka i smisla, rečenog i mišljenog, ‘slova’ i ‘duha’ stvari, iskaza i iskazivanja (usp. Bagić 2012: 158). *Parodija* nastaje kada je izrečena misao suprotna općem mišljenju. Ona se suprostavlja uobičajenom mišljenju ili očekivanju. Paradoksalni se element pojavljuje na kraju rečenice – ničim motiviran, on unosi zabunu, sučeljava se s dotadašnjim smislom iskaza, proizvodi učinak iznevjerenog očekivanja (Bagić 2012: 240).

Figurama misli pripada i *sarkazam*. *Sarkazam* nastaje kada ironija postane zajedljiva. Ovom stilskom figurom se iznose okrutne misli. Bagić ovu figuru naziva “zajedljiva, zlobna ironija” (Bagić 2012: 161).

Stilska izražajna sredstva poput *ironije, parodije i sarkazma* u poeziji pokreta *Prvi novi* uopće nisu zanemarljiva, štaviše, čitajući njihove pjesme, pogotovo one s početka *pokreta*, shvatamo koliko važno mjesto zauzimaju. Najčešće se susreću u zadnjem ili u nekoliko posljednjih stihova.

Kao primjer može se navesti pjesma “Crni Ahmet” (*Karaca Ahmet*) Oktaya Rifata koja u svom zadnjem stihu na jedan tragikomičan način

sadržavajući elemente *ironije*, govori o smrti, a također nije lišena ni stil-ske figure *antiteze*.

*(I) Izlazak u park najveća mu je radost bila.
Za života volio je pjesnika Orhana Velija
Volio je Meliha Dževdeta..
Od drveća je volio topolu
I volio je zvijezde...
Najspokojniji je bio
Spavajuć' u krevetu koji mu je majka prostrla.
(II) Sada ovdje počiva.*

*(I) Akşamları parka çıkmaktı en büyük eğlencesi.
Şair Orhan Veli'yi
Melih Cevdet'i severdi hayatında...
Ağaçlardan kavağı severdi
Yıldızları da severdi...
Ve en rahat
Anasının serdiği yatakta uyurdu.
(II) Şimdi burada yatıyor.*

Ironija, *parodija* i *sarkazam* za cilj imaju i natjerati čitaoca na raz-mišljanje. Obično se iza ovih stilskih sredstava izražavanja, bar kada je riječ o pjesmama Orhana Velija, skrivaju kritika društva i vlasti, društve-nih dešavanja, jednoličnog života običnog čovjeka. "Zapis na nadgrobnom kamenu" Orhana Velija, "Drugi svjetski rat" Meliha Cevdeta i "Nestašna djeca" Oktaya Rifata primjeri su ironičnih, odnosno sarkastičnih pjesama koje će svakog čitaoca, svojim sadržajem i skrivenom porukom koju nose, podstaći na razmišljanje.

Osim navedenih, napisane su još mnoge pjesme u okviru pokreta *Prvi novi*, koje u sebi nose neke od ova četiri elementa, a one najvažnije svaka-ko valja posebno izdvojiti. Naime, pjesma "Puter" (*Tereyağ*) Orhana Velija protkana je elementima ironije. U njoj pjesnik na iznimno sarkastičan na-čin govori o nestašici i dešavanjima tijekom Drugog svjetskog rata.

Pjesma “Mrtvacı” (Ölüler) Oktaya Rifata, pak, na izuzetno morbidan i strahovit način, uz elemente *ironije* govori o petogodišnjoj djevojčici koja je u ratu izgubila ruke pa nije u mogućnosti da vrti hulahop, te o njenom ocu, šehidu, kojem su nakon pogibije skinuli kaput, te se on smrzava.

(.....)

*Imao sam kćer od pet godina,
Umrla je, zajedno smo sada.
Ali ovdje njenom dušom vlada
dosada,*

*Hulahop ne može vrtjeti,
U Varšavi je ruke zaboravila.*

(.....)

*Bir kızım vardı beş yaşında,
Ölmüş, şimdi beraberiz.
Lâkin içi sıkılıyor burada,*

*Ellerini Varşova 'da unutmuş
Çenber çeviremiyor.*

(....)

*Kaput su s mene skinuli
Kada sam umro.
Smrzavam se.
A zima stiže.*

(....)

*Üzerimden kaputumu aldılar
Öldüğüm zaman.
Üşüyorum.
Önümüz de kış.*

Satirična pjesma Orhana Velija “Za otadžbinu” (*Vatan için*) svojim ironičnim tonom šalje jasnu poruku o kojoj je suvišno bilo šta polemizirati:

*Za ovu otadžbinu šta sve ne
uradismo!*

*Neki umirasmoo;
Neki govore držasmoo.*

Neler yapmadık şu vatan için!

*Kimimiz öldük;
Kimimiz nutuk söyledik.*

Također, u mnogim njegovim pjesmama nailazimo na parodije nastale kao rezultat poimanja ljubavi i drage u staroj, osmanskoj poeziji. Naime, poznato je da “draga” odnosno “voljena” u divanskoj književnosti predstavlja nedostižan i nedodirljiv objekt, zbog čega je i sama ljubav, zapravo, apstraktna. Stoga, kao rezultat “bunta” prema staroj poeziji, on svoju “dragu” u potpunosti predstavlja kao konkretno biće sa svim svojim nesavršenostima, smješta ju na ulicu, u mahal, ona je i lijepa, i grešna, i dobra, i

loša, ali prije svega stvarna. Takvu “dragu” susrećemo u pjesmama “Jesam li ja to zaljubljen?” (*Sevdaya mı Tutuldum?*), “Moj krevet” (*Yatağım*) i “Kasida” (*Kaside*).

Figure konstrukcije

Poseban poredak riječi u stihu koji odstupa od uobičajenog s ciljem novih misli i značenja opisuju *figure konstrukcije* ili *sintaksičke figure*. Taj specifičan raspored riječi tvori nova značenja dajući im novi smisao. Jedna od figura iz ove skupine jeste *anadiploza*.

a) Anadiploza

Ova stilska figura pojavljuje se kada se ponavljaju riječi ili skupine riječi u stihu. Prema Bagićevoj *Rječniku*, *anadiploza* predstavlja “ponavljanje završne riječi ili skupine riječi jednog stiha ili rečenice na početku idućeg stiha ili rečenice. U pjesništvu ritmizira tekst, ističe ključne riječi, misli ili emocije.” (usp. Bagić, 2012: 32)

Anadiploza kao stilska figura ponavljanja prisutna je u pjesmi pod nazivom “Zahvalnost” (“Şükür”), koju je napisao Oktay Rifat i to u petom i šestom stihu, dok se *anafora* susreće u drugom i trećem.

*Çizmama mojim i mom kaputu
Trebam se zahvaliti.*

*Trebam se zahvaliti i snijegu
koji pada.*

Ovome danu, ovoj radosti.

*Što gazim po snijegu **hvala**,*

***Hvala**, nebesima i zemlji;*

Zvijezdama kojima ime ne znam,

*Vodi i vatri **hvala**.*

(Potinlerime ve paltoma

Teşekkür etmeliyim.

***Teşekkür etmeliyim** karın
yağmasına.*

Bugüne, bu sevince.

Kara bastığım için şükür,

Şükür, gökyüzüne ve toprağa;

İsmi bilmediğim yıldızlara,

*Suya ve ateşe **hamd olsun.**)*

b) Ciklos

Ciklos je stilsko sredstvo iz skupine *figura konstrukcije* koje, također, označava ponavljanje u pjesmi. Ponavljanjem određenih iskaza uokviruje ih u nove misli. Stoga je nazvana i *okruživanje*, jer vodi porijeklo od grčke riječi koja nosi značenje krug. Bagić za *ciklos/kiklos* kaže da je to figura koja označava “ponavljanje istog izraza na početku i na kraju dijela iskaza ili čitavog iskaza; okruživanje, uokviravanje. Naglašava osnovnu misao, pojačava ekspresivnost iskaza, stvara dojam dovršenosti” (Bagić 2012: 174).

U pjesmi Oktaya Rifata pod naslovom “Zvijezde” (*Yıldızlar*), koja predstavlja pjesnikovo preispitivanje svijeta koji ga okružuje, susrećemo stilsku figuru *ciklos/okruženje*, gdje se neke riječi ponavljaju na početku i na kraju stiha.

<i>Pokraj knjige je sveska;</i>	<i>(Kitabın yanında defter vardır;</i>
<i>Pokraj sveske čaša.</i>	<i>Defterin yanında bardak.</i>
<i>Dijete je pokraj čaše.</i>	<i>Çocuk bardağın yanında,</i>
<i>Pokraj djeteta je mačka</i>	<i>Çocuğun yanında kedi</i>
<i>I jedan bijeli karanfil..</i>	<i>Ve bir beyaz karanfil..</i>
<i>Ali zašto moja kravata, moje</i>	<i>Fakat neden kıratatım, kitaplarım</i>
<i>knjige</i>	
<i>I ta malena pepeljara</i>	<i>Ve şu küçük cigara tablası</i>
<i>Nisu pokraj zvijezda?</i>	<i>Yıldızların yanında değil?)</i>

U pjesmi je prisutno tzv. *kompozicijsko okruživanje*, kao jedan od oblika *ciklosa/kiklosa*. Kompozicijsko okruživanje i jeste karakteristično za poeziju, jer stihove uokviruje, oblikuje i na kraju ih zatvara, dajući im poseban oblik u odnosu na druge dijelove pjesme.

Ako ostavimo po strani samu estetsku vrijednost ovih pjesama, možemo vidjeti da je Orhan Veli, koristeći se elementima *sarkazma* učinio da u njegovim pjesmama totalno iščezne pojam ljubavi kakav je bio zastupljen u tradicionalnoj književnosti, što i jeste bio njegov osnovni cilj.

Broj stilskih figura koje se upotrebljavaju u poeziji je velik i njihov izbor ovisi o samom pjesniku. Ovim radom dat je pregled onih vrsta koje su najzastupljenije u poeziji turskog pokreta *Prvi novi* i one nam svjedoče o frekventnosti upotrebe stilskih figura u tom vremenu. Međutim, premda

je najveći broj današnjih istraživanja posvećen metafori, metonimiji i sinegdohi, važna je činjenica da za stilistiku nema manje atraktivnih i više atraktivnih figura, budući da sve one mogu dobiti značajno mjesto u strukturi teksta. (usp. Žanet 1976: 67, prema Katnić- Bakaršić 1999: 110)

Zaključak

Ovim radom dat je pregled stilskih figura u pjesmama književnog pokreta *Prvi novi*. Na odabranim pjesmama pokazali smo da su od četiri vrste stilskih izražajnih sredstava, koliko ih ukupno ima, prisutne sljedeće figure: glasovne figure, figure misli i figure konstrukcije. Primjeri obrađenih stihova nisu bilježili prisutnost četvrte skupine lirskih figura, figure riječi. U pjesmama se najčešće susreću glasovne figure, poput anafore, simplehe i anadiploze, te figure misli: antiteza, ironija i parodija.

Budući da je, prije svega, bilo jako teško izvršiti klasifikaciju figura zbog mnoštva kriterija i potkriterija, u ovom radu se došlo do zaključka da su se pripadnici pokreta *Prvi novi* najviše koristili sintaksičkim figurama, odnosno figurama iterativnog dodavanja, baziranim na ponavljanju leksičkih elemenata i to u prvom redu izdvajamo anaforu, potom slijede simpleha, ciklos i anadiploza. Antiteza odnosno suprostavljanje radi isticanja izražajnosti jeste najzastupljeniji semantostilem u poeziji ovog pokreta, dok značajno mjesto pripada i semantičkoj figuri ironiji čiji je utjecaj na sadržaj daleko veći u odnosu na utjecaj na samu formu poezije koju su stvarali Orhan Veli, Oktay Rifat i Melih Cevdet.

Treba istaći da rad, također, problematizirao način na koji su se pripadnici pokreta *Prvi novi* u svojoj poeziji koristili stilskim izražajnim sredstvima na fonološkom, morfološkom i sintaksičkom nivou. I na kraju, bitno je spomenuti da su pjesnici pokreta *Prvi novi* svojom poezijom uveli mnoge reforme, između ostalih i to što su se koristili jezikom koji se razlikovao od jezika dotadašnje poezije. Pošto je čovjek iz naroda bio izvor njihove inspiracije, tako je i jezik u njihovim pjesmama čist i razumljiv. To je jezik iz svakodnevnog života u kojem često susrećemo žargon, što ovim pjesnicima, svakako, nije bilo strano. Iz svega navedenog, potvrđuje

se da su Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu i Melih Cevdet Anday, predstavnici pokreta *Prvi novi* odnosno pokreta *Garip*, kako se još naziva ova književna struja, svojom poezijom izvršili veliki utjecaj na tursku književnost. Jednostavnost pisanja poezije možda nije pozitivno dočekana od strane ondašnjih književnika, ali je svakako utjecala na razvoj veće slobo-
bode izražavanja kod kasnijih generacija turskih pjesnika.

Literatura

- Aktaş, Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1860-1920)*, C.1, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, Inkılap Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Antoš, Antica, *Osnove lingvističke stilistike*, II izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1974.
- Bagić, Krešimir, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
- Bezirci, Asım, *Orhan Veli- Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003.
- Božanić, Joško, *Poetika i stilistika usmene nefikcionalne priče Komize*, Književni krug, Split, 1992.
- Doğan, Ayhan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yeni Oluşumlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Ercilasun, Bilge, *Orhan Veli Kanık (Hayatı, Sanatı ve Eserlerinden Seçmeler)*, İstanbul, 1998.
- Filan, Kerima, *Antologija savremene turske poezije*, Connectum, Sarajevo, 2011.
- Kahraman, Hasan Bülent, *Garip Şiirini Modernist Şiir Bağlamında Yeniden Temellendirme Denemesi 2*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1991.
- Katnić-Bakaršić, Marina, *Lingvistička stilistika*, Open Society Institute, Budimpešta, 1999.
- Katnić-Bakaršić, Marina, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001.
- Korkmaz, Ramazan, Tarık Özcan, “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000 El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Özcan, Tarık, *Şair ve Sözün Mahşeri Oktay Rifat*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Pranjić, Krunoslav, “Stil i stilistika”, u: *Uvod u književnost*, urednici: Škreb, Zdenko i Stamać Ante, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1998, 253-302.

- Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, 3.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınevi, Ankara, 2005.
- Türkçe-Sırpça Sözlük*, haz. Slavoljub Đinđić, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković, Türk Dil Kurumu Yayınevi, Ankara, 1997.
- Tropi i figure*, urednici: Živa Benčić, Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1995.
- Veli, Orhan, *Bütün Şiirleri*, 33.Baskı, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- Vrsaljko, Slavica, *Pregled proučavanja u stilistici*, Školski vjesnik, 59 (3), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2010, 399-414.

Stylistic devices of expression in the poetry of the Turkish literary movement First New

Summary

This paper is about the stylistic means of expression, that is, figures in the poems of the Turkish literary movement First New. The paper will also consider the idea that the poets, members of this movement, represented in their manifesto. We will also talk about the circumstances of the origin of this literary movement, as well as the factors that contributed to its extremely important place on the Turkish literary scene. In the context of this paper, the achievements of general stylistics will be used, in order to describe the means and procedures of linguistic expression characteristic of the poetry of the poets of the First New moment.

Key words: stylistic means of expression, Turkish literature, the First New movement